

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN BİLE GÜCÜNÜN YETMEDİĞİ AN: KADINLARA SEÇME VE SEÇİLME HAKKI

10 Mart 2021

Yıldırım Koç

Dünya işçi sınıfı tarihinde birçok ülkede uğrunda büyük mücadeleler verilen bir talep, genel oy hakkıydı. Sahip olduğu mal-mülke veya ödediği vergiye bakılmaksızın tüm yurttaşların eşit oy hakkına ve seçilme hakkına sahip olması demokratik devrimin temel hedeflerindendi. Bu hak, birçok ülkede işçi sınıfının yıllar süren mücadeleleri sonucunda elde edilebildi.

Türkiye Cumhuriyeti'nde erkekler için genel oy hakkı başından itibaren vardı. Ancak kadınların bu hakka, seçme ve seçilme hakkına kavuşabilmesi, Mustafa Kemal Paşa'nın çabalarının 1924 yılında engellenmesi sonucunda, ancak 1930 ve 1934 yıllarında gerçekleşebildi. Mustafa Kemal Paşa gibi bir dahinin gücü bile, bilinç altlarında kadınları erkeklerin kulu olarak gören Osmanlı mirası erkeklerin direnişini 1924 yılında kıramadı. Türkiye'nin milli demokratik devriminin ana amaçlarından biri, kulluktan kurtuluştur. Kulluktan kurtuluş, yalnızca padişahın, halifenin, din adamlarının, aşiret reislerinin, şeyhlerin ve toprak ağalarının kulluğundan kurtuluşla sınırlı değildir. Kadınların da erkeklerin kulluğundan kurtarılması gerekiyordu. Bu doğrultuda 1924 yılında atılmaya çalışılan adım, başarılı olmadı. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile büyük mesafe katedildi. 17 Şubat 1926 gün ve 743 sayılı Medeni Kanunla kanun önünde kadınlarla erkekler arasındaki farklar kaldırıldı; kadın, kanun önünde, erkeğin kulu/kölesi olmaktan kurtuldu. Resmi nikah zorunlu hale getirildi. Kadınların seçme ve seçilme hakkına kavuşabilmeleri ise daha sonraları gerçekleşebildi. Ancak ne yazık ki, kadınların erkek kulluğundan kurtarılabilmesi veya kurtulabilmesi mücadelesi bugün bile devam ediyor.

1923 YILINDAKİ TARTIŞMA

1923 yılında seçimlere ilişkin mevzuatın değiştirilerek, 50 bin erkek nüfusa bir milletvekili yerine 20 bin erkek nüfusa bir milletvekilinin seçilmesi öneriliyordu. 3 Nisan 1923 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bu tasarının görüşülmesi sırasında bir tartışma yaşandı. Hüseyin Avni Bey, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesine karşı çıkarak, şunları söyledi: "Kadınlar tekemmül edip (olgunlaşmış,Y.K.) de, rey hakkını istimal etmek derecesine gelinceye kadar onlar aile efradı beyninde aile reislerine rey vermiş gibi talâkki edilerek yirmi bin nüfusu küzûrda bir mebus intihabını esas ittihaz etmiştir."

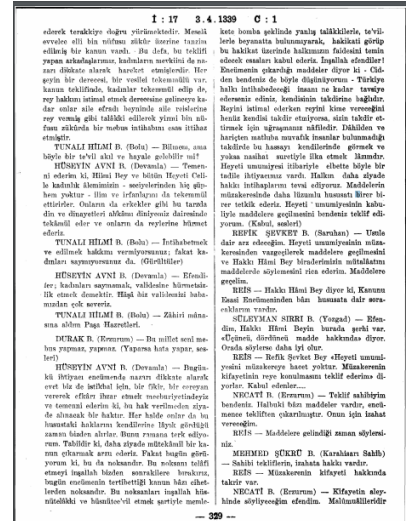
Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey bu anlayışa karşı çıkarak, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesini eleştirdi. Erzurum milletvekili Durak Bey, "bu millet seni mebus yapmaz, yapmaz" diye seslendi. Bazı milletvekilleri de "yaparsa hata yapar" diyerek bu müdahaleyi destekledi.

Hüseyin Avni Bey, "bu hak verilmeden ziyade alınacak bir haktır; her halde onlar da bu husustaki haklarını kendilerine lâiyk gördüğü zaman bizden alırlar; bunu zamana terk ediyorum," diyerek tartışmaları yatıştırdı. (Tutanak, 3.4.1339, s.329) Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmedi.

1924 ANAYASASI TARTIŞMALARINDA KADINLARIN OY HAKKI

1924 Anayasa taslağının TBMM genel kurulundaki görüşmelerinde de ilginç tartışmalar oldu.

Anayasa Encümeninin TBMM genel kuruluna sunduğu Anayasa taslağında kadınlara da seçme ve seçilme hakkının tanınması öngörülmüyordu. Hiç kuşkusuz Mustafa Kemal Paşa'nın talimatlarıyla hazırlanan ilgili maddeler şöyleydi: "Madde 10. On sekiz yaşını ikmal eden her Türk Mebusan intihabına iştirak etmek

hakkını haizdir.” “Madde 11. Otuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihab edilmek hakkını haizdir.”(Tutanak, 9.3.1340, s.218)

1 : 15 16 3 1340 0 : 1	
Rayaseti Cullıye Önbirinci maddeyi birinci üni tadilini teklif ederim. Onuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)	na reyî ilânine varıdeceğim. Bu teklif kabul edilmeğe o vakit meclisin müddet namı ile kabul edilmiş olur. Yalnız onuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)
Ölmüşüne Mebus Zeki REŞİT — Bu tabiri reyî ilânine arz edeceğim. HAFİZE İBRAHİM BE (İsparta) — Kendim Meclis Mebusurü tabiri olan. MAZBATA MUHARRİRİ CEMAL NURİ B. (Gelibolu) — Ertedim, meclisin müddet namı ile kabul edilmiş olur. Yalnız onuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)	na reyî ilânine varıdeceğim. Bu teklif kabul edilmeğe o vakit meclisin müddet namı ile kabul edilmiş olur. Yalnız onuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)
FERİDÜN FİKRİ B. (Derin) — Burada tabiri kullanılır. MAZBATA MUHARRİRİ CEMAL NURİ B. (Derin) — Peki aynı ifade ile hadimler da ilânine bu hükümler intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)	na reyî ilânine varıdeceğim. Bu teklif kabul edilmeğe o vakit meclisin müddet namı ile kabul edilmiş olur. Yalnız onuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)
REŞİT B. (Kütahya) — Kadınlar; Türk değil mi boylandı? MAZBATA MUHARRİRİ CEMAL NURİ B. (Derin) — Türkler. REŞİT B. (Kütahya) — Madem ki Türk dediniz. Mademki şimşek dâhilinde Türk kadın da vardır. ZEKİ B. (Gözübaşı) — Geli Nuri Bey hadimleri alıyorsunuz. MAZBATA MUHARRİRİ CEMAL NURİ B. (Gelibolu) — Alıyorsunuz bulamıyorsunuz, insan arz ediyorum. Eğer bir şey varsa geri alın. Kadınların bu hükümler altında ve intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)	na reyî ilânine varıdeceğim. Bu teklif kabul edilmeğe o vakit meclisin müddet namı ile kabul edilmiş olur. Yalnız onuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)
FERİDÜN FİKRİ B. (Derin) — Dajın, ilânine varın. REŞİT B. (Kütahya) — İhtisas yoktur. Tabiri kullanılabilir. REŞİT B. (Kütahya) — İhtisas yoktur. Tabiri kullanılabilir. REŞİT B. (Kütahya) — İhtisas yoktur. Tabiri kullanılabilir.	na reyî ilânine varıdeceğim. Bu teklif kabul edilmeğe o vakit meclisin müddet namı ile kabul edilmiş olur. Yalnız onuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)
REŞİT B. (Kütahya) — Kadınlar; Türk değil mi boylandı? MAZBATA MUHARRİRİ CEMAL NURİ B. (Derin) — Türkler. REŞİT B. (Kütahya) — Madem ki Türk dediniz. Mademki şimşek dâhilinde Türk kadın da vardır. ZEKİ B. (Gözübaşı) — Geli Nuri Bey hadimleri alıyorsunuz. MAZBATA MUHARRİRİ CEMAL NURİ B. (Gelibolu) — Alıyorsunuz bulamıyorsunuz, insan arz ediyorum. Eğer bir şey varsa geri alın. Kadınların bu hükümler altında ve intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)	na reyî ilânine varıdeceğim. Bu teklif kabul edilmeğe o vakit meclisin müddet namı ile kabul edilmiş olur. Yalnız onuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)
FERİDÜN FİKRİ B. (Derin) — Dajın, ilânine varın. REŞİT B. (Kütahya) — İhtisas yoktur. Tabiri kullanılabilir. REŞİT B. (Kütahya) — İhtisas yoktur. Tabiri kullanılabilir.	na reyî ilânine varıdeceğim. Bu teklif kabul edilmeğe o vakit meclisin müddet namı ile kabul edilmiş olur. Yalnız onuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihab edilmek hakkını haizdir. (Hakkında bir kanun tasarıyı sunmak üzere mebus intihab edilmek hakkını haizdir.)

TBMM genel kurulunda 16 Mart 1924 günü yapılan görüşmelerde 18 yaşını doldurmuş her Türk'ün seçme hakkına sahip olduğuna ilişkin madde önce hiç görüşme yapılmadan aynen kabul edildi. Ancak daha sonra bir milletvekili, bu maddelerin, kadınların da oy kullanacağı anlamına gelip gelmediğini sordu. Recep Peker, kadınların yeteneklerini övdükten sonra, seçme hakkının onlara da verilmesi gerektiğini savundu. Ancak verilen önergeyle 10. madde yeniden ele alındı ve kabul edilmiş olan madde değiştirilerek seçme hakkı yalnızca erkeklerle tanındı. 11. maddede de seçilme hakkı yalnızca erkeklerle sınırlandırıldı.

Bu tartışmalardan sonra, 1924 Anayasasının 10. maddesi şu şekilde kabul edildi: “Onsekiz yaşını ikmal eden her erkek Türk mebusan intihabına iştirak etmek hakkını haizdir.” 11. madde de şöyleydi: “Otuz yaşını ikmal eden her erkek Türk, mebus intihab edilmek salâhiyetini haizdir.”

Oylama sonucu ortaya çıkınca milletvekilleri kararı alkışlayınca

Recep Peker'in tepkisi şöyle oldu: “Kadına hak vermediniz. Bari alkışlamayın yahu!”(Tutanak, 16.3.1340, 540-542)

KADINLARIN SEÇME VE SEÇİLME HAKKINA KAVUŞMASI

Kadınların kulluktan kurtarılması ve özgürleşmesi konusundaki önemli bir adım 1930 yılında atıldı. 3 Nisan 1930 günü kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanununa göre kadınlara belediye seçimlerinde oy kullanmak ve seçilmek hakları tanındı. (Tutanak, 3.4.1930, s.7)

Atatürk'ün bir bölümünü bizzat kaleme aldığı, diğer bölümlerini de denetlediği **Medenî Bilgiler** kitabı 1931 yılında yayımlandı. Bu kitabın 5 sayfalık bölümü seçimlerde kadınların haklarına ayrılmıştı. Kitapta şöyle deniyordu: “Türk tarihinin en eski safhaları tetkik olunursa devleti temsil eden yalnız devlet reisi olmayıp onunla beraber hatununun da bu temsilde müşterek olduğuna dair vesikaların az olmadığı görülür. (...) Türk kadınının kabiliyeti, ehliyeti ve memleket işleriyle alâka ve iştigalini ispat eder misaller bilhassa kurtuluş mücadelesinde az mıdır? Hülâsa, kadın intihap etmek (seçmek, Y.K.) ve intihap olunmak (seçilmek, Y.K.) hakkını ihraz etmelidir. Çünkü, demokrasinin mantığı bunu icap ettirir; çünkü, kadının müdafaa edeceği menfaatler vardır; çünkü, kadının cemiyete ifa edeceği vazifeler vardır; çünkü, kadının siyasi haklarını tatbik etmesi kendisi için faydalıdır. (...) Türk kadınının belediye intihaplarına iştirak hakkının tanınması; teşriî meclise âza intihap etmek ve intihap olunmak hakkının da yakın zamanda tasdik ve tatbik olunacağına şüphesiz mes'ut bir mukaddimedir.” (Afetinan, A., **Medenî Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1969, s.92-93)

Kadınların milletvekili seçimlerinde oy kullanabilmesi ve seçilebilmesi TBMM gündemine ancak 5 Aralık 1934 tarihinde gelebildi ve kadınlara seçme-seçilme hakkı tanındı. (Tutanak, 5.12.1934, s.82-85)

Devlet, kadınların çalışma yaşamına katılmalarını teşvik etmek amacıyla, özellikle devlet memuru alımında kadınlara karşı olumlu ayrımcılık uyguladı.

Kadınların eğitime de büyük önem verildi. 1926-1927 öğretim yılında ilkokullarda 349 bin erkek öğrenciye karşılık yalnızca 87 bin kız öğrenci vardı. 1945-1946 öğretim yılında kız öğrenci sayısı 492 bine, erkek öğrenci sayısı 866 bine yükselmişti.

Türkiye demokratik devriminin en azından kentlerde en başarılı olduğu alanlardan biri, kadınların erkeklere kulluktan, erkek baskısı ve zulmünden önemli bir ölçüde kurtulması ve özgürleşmesidir.